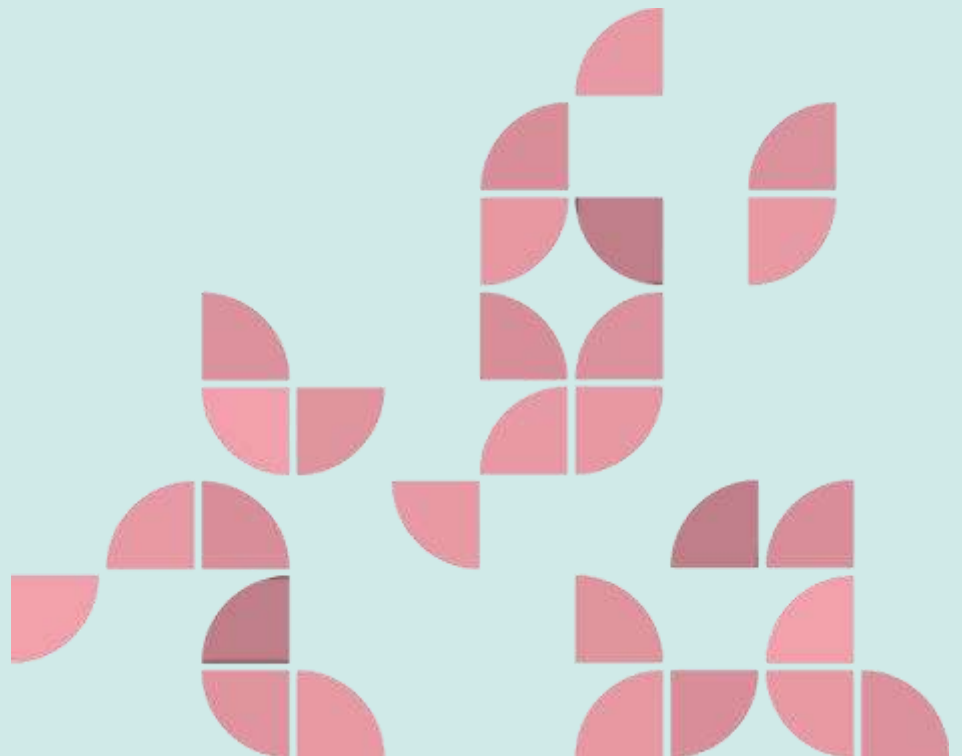

Od tišine do snage: Regionalni odgovor na SLAPP tužbe na Zapadnom Balkanu

Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO)
Jul 2024

Balkan Civil Society
Development Network

Od tišine do snage: Regionalni odgovor na SLAPP tužbe na Zapadnom Balkanu

Crna Gora

Autor: Petar Knežević

Jul, 2024

This material/production has been financed by the Swedish International Development Cooperation Agency, Sida. Responsibility for the content rests entirely with the creator. Sida does not necessarily share the expressed views and interpretations.

Centar za razvoj nevladinih organizacija

Adresa: Sima Barovića 24, 81000 Podgorica, Crna Gora

Telefon: +389 2 6144 211

E-mail: crnvo@crnvo.me

Website: <https://crnvo.me/>

Policy Paper: From Silence to Strength: A Regional Response to SLAPPs in the Western Balkans

Izdavač: Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO), Podgorica, 2024

Za izdavača: Zorana Marković

Autor: Petar Knežević

Strateške tužbe protiv javnog učešća u Crnoj Gori

Pozadina i pravni okvir

Strateške tužbe protiv javnog učešća (SLAPP-ovi) u Crnoj Gori imaju korijene u njenom tranzicionom sociopolitičkom kontekstu. Tokom devedesetih i dvijehiljaditih, pa čak i kasnije do 2010-ih, pritisak na javno učešće usmjeren je kroz prijetnje fizičkim nasiljem, kampanje blaćenja, zloupotrebu moći, računajući na pristrasnost organa za sprovođenje zakona i pravosuđa kako bi se ostvario uticaj bez pravnih posljedica. Kao što su mnoge priče istraživačkih novinara i objavljene informacije otkrile, posebno u slučaju procurjelih razgovora putem šifrovane aplikacije Sky, duboke veze i dalje postoje između svih grana vlasti, biznis sektora i kriminalnih struktura.

Mnogi slučajevi napada na novinare su zabilježeni, mnogi od kojih su bili kritički nastrojeni prema vladi, njenim navodnim vezama s kriminalnim strukturama, klijentelističkim odnosima s bogatim biznismenima, te su obavljali istraživački rad kako bi osvijetlili korupciju i zloupotrebu moći. Najpoznatiji slučajevi uključuju ubistvo Duška Jovanovića¹, napade na Tufika Softića² i Oliveru Lakić³.

Kako je Crna Gora razvijala svoje organe za sprovođenje zakona i pravosuđe u profesionalnije i nezavisnije institucije, uglavnom pod pritiskom domaćeg civilnog društva, liberalnih demokratija kao što su države članice EU i SAD, nelegalne aktivnosti kao sredstvo za učutkivanje kritičara postale su neprihvatljive. Važnu ulogu u prelazu sa fizičkog nasilja na "pravno nasilje" odigrao je neuspjeh elita da uguše kritičare prijetnjama fizičkim napadima. Izvještaji su više puta isticali napade na novinare i kritičare iz civilnog društva kao neuspjeh vlade da zaštiti one koji kritikuju vladu i povezane elite. Zaštita novinara posebno je istaknuta kroz privremeno mjerilo u okviru Poglavlja 23 – Pravosuđe i temeljna prava pregovora o pristupanju Crne Gore EU⁴.

Nakon smjene vlasti 2020. godine, nova vlada, iako i dalje ponekad kritički nastrojena prema medijima i civilnom društvu, nije bila toliko aktivna u podnošenju tužbi protiv OCD, aktivista i novinara na osnovu kritičkog govora.

¹ Na današnji dan ubijen glavni i odgovorni urednik "Dana" Duško Jovanović: Pravda kasni 19 godina. Portal Dan, 27.05.2023. godine. Dostupno na: <https://www.dan.co.me/vijesti/hronika/na-danasnji-dan-ubijen-glavni-i-odgovorni-urednik-dana-dusko-jovanovic-pravda-kasni-19-godina-5179909>

² Napad na Tufika Softića: Ko je u policiji sedam godina krio Labudovića? Portal Vijesti, 18.07.2014. godine. Dostupno na: <https://www.vijesti.me/zabava/225932/napad-na-tufika-softica-ko-je-u-policiji-sedam-godina-krio-labudovica>

³ Pet godina bez kazne za napad na Oliveru Lakić. Portal Vijesti, 09.05.2023. godine. Dostupno na: <https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/655693/pet-godina-bez-kazne-za-napad-na-oliveru-lakic>

⁴ Akcioni plan za adresiranje ključnih prioriteta koji vode do ispunjenja preostalih privremenih mjerila u poglavljima 23 i 24. Ministarstvo evropskih poslova. Podgorica, 2022. godine. Dostupno na: <https://www.eu.me/poglavlje-23-pravosudje-i-temeljna-prava/>

U Crnoj Gori, prvi SLAPP-ovi su korišteni protiv novinara i pokazivali su sve standardne karakteristike SLAPP-ova: tuženi se bavi kritičkim govorom; tužilac je moćan vladin zvaničnik/biznismen povezan s elitama; iznosi odštetnih zahtjeva su bili nerealno visoki. Vremenom se broj SLAPP slučajeva smanjio kako se prostor za kritički govor širio.

U Crnoj Gori, kao i u mnogim drugim zemljama, SLAPP-ovi nisu definisani zakonom, niti sudovi imaju propisane kriterijume na osnovu kojih bi odlučivali da li je slučaj SLAPP ili ne.⁵ Krivična djela klevete i uvrede u Crnoj Gori dekriminalizovana su 2011. godine, i novinari, urednici i mediji ne mogu biti kažnjeni za ova krivična djela počinjena putem medija, čime je Crna Gora ispunila jednu od važnih preporuka Evropske komisije.⁶

Krivični zakon i dalje prepoznaje različita „krivična djela protiv časti i ugleda“ kao krivična djela, kao što su: objavljivanje ličnih i porodičnih stvari, šteta ugledu Crne Gore, šteta ugledu etničkih grupa, šteta ugledu strane države ili međunarodne organizacije. Krivični zakon propisuje izuzeće od gonjenja osoba koje počine navedeno u okviru ozbiljne kritike u akademskom, književnom ili umjetničkom djelu, u obavljanju službene dužnosti, novinarskom radu, političkom radu, zaštiti prava, ako počinitelj nije postupio s ciljem omalovažavanja ili može dokazati navedene činjenice ili ima osnova da vjeruje da su činjenice istinite.⁷ Gonjenje po ovoj odredbi preduzima se putem privatne tužbe.

Trenutno zakonodavstvo nije u stanju adekvatno identifikovati SLAPP slučajeve, pružiti podršku žrtvama, i sistemski se boriti protiv te pojave. SLAPP-ovi nisu prepoznati unutar zakonodavstva Crne Gore, stoga ih nije moguće identifikovati u sudskim postupcima. Sudovi nemaju pravnu osnovu da odbace slučajeve koji prikazuju sve osnovne karakteristike SLAPP-a. Međutim, kao rezultat niza obuka o praksi Evropskog suda, sudovi su dodjeljivali znatno niže iznose odštetnih zahtjeva, ili odbacivali zahtjeve kada su tužioci bili javne ličnosti i kompanije ili biznismeni povezani s vladajućom elitom, što je konačno dovelo do smanjenja broja tužbi.

Osim sudstva, kojemu nedostaju efikasni mehanizmi prevencije i zaštite, civilno društvo je pružilo podršku u suprotstavljanju SLAPP slučajevima. Podrška je uglavnom prikazana kroz solidarnost i pokazivanje podrške putem pisama podrške, protestnih pisama, protestnih okupljanja i zajedničkih saopštenja za javnost. U praktičnom smislu, mali broj organizacija sa većim kapacitetima, kao što su Akcija za ljudska prava i Sindikat medija Crne Gore, pružile su besplatno

⁵ Đurnić Teodora. "Mediji vide SLAPP tužbe, za sudove ne postoje" Portal Autonomija. 11.10.2023. godine. Dostupno na: <https://autonomija.info/mediji-vide-slapp-tuzbe-za-sudove-ne-postoje/>

⁶ Ivanović Ivan. "Jovana Davidović: Crnoj Gori hitno potrebno donošenje zakonodavstva protiv SLAPP tužbi" Portal Autonomija. 31.10.2023. godine. Dostupno na: <https://autonomija.info/davidovic-crnoj-gori-hitno-potrebno-donosenje-zakonodavstva-protiv-slapp-tuzbi/>

⁷ Krivični zakonik Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020) Dostupno na: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>

zastupanje kroz svoje ili povezane advokate žrtvama SLAPP-ova. U nekim slučajevima, sami advokati su preuzeli na sebe da ponude besplatnu pravnu podršku žrtvama SLAPP slučajeva.

Strategije i taktike koje se koriste u SLAPP slučajevima:

Na početku 2000-ih, SLAPP-ovi su generalno bili usmjereni protiv novinara. Prilikom podnošenja SLAPP-ova, tužiocu su obično birali klevetu, do 2011. godine kada je dekriminalizovana. Iznosi štete su obično bili nerealno visoki, s jednim od najviših u slučaju Afere "Telekom" - Ana Kolarević protiv Monitora, iznosila je 300.000 eura.⁸ U najnovijim slučajevima, kao što su Mekić i Čogurić, koji su aktivisti koji su učestvovali u mirnim protestima, tužiocu su birali pravni osnov koji najbolje odgovara konkretnom slučaju. U slučaju Ivane Čogurić, Komunalna policija Nikšića izrekla je kaznu od 500 eura Čogurić za nepropisno odlaganje otpada, što je maksimalni iznos po lokalnom zakonodavstvu. Na kraju, Komunalna policija je tužila Čogurić zbog navedene kazne. U slučaju Mekića, tužiocu su podnijeli tužbu zbog „ugrožavanja bezbjednosti“.

U posmatranim slučajevima, tuženi su redovno izjavljivali da nisu krivi. Njihova odbrana nije se oslanjala samo na pravni argument, već i na javnu podršku. S obzirom na to da je dio tužbi pokrenut od strane tužilačkih organa pod pritiskom elita, isti pritisak koji dolazi od javnosti može igrati ulogu u pravnom ishodu. Javna podrška i publicitet takođe mogu igrati pozitivnu ulogu privlačenjem pažnje advokata i OCD koji mogu pružiti besplatno pravno zastupanje, što zauzvrat može smanjiti finansijski teret na tuženom i doprinijeti povoljnijem ishodu.

Među SLAPP slučajevima u Crnoj Gori mogu se razlikovati određeni obrasci. Rani SLAPP-ovi su po pravilu bili usmjereni protiv novinara, s prevelikim zahtjevima za štetu. Kako su sudije bile obrazovane o praksama Evropskog suda, i kleveta dekriminalizovana, broj SLAPP-ova, posebno onih s nerealno visokim zahtjevima za štetu, je pao. Danas SLAPP slučajevi imaju drugačije zajedničke osobine od onih koji su ranije bili zastupljeni, koji su vezani za većinu definicija SLAPP-a. Glavne komponente su: tužilac posjeduje de facto moć, bilo da je politička, ekonomska, institucionalna ili druga; i tuženi koji praktikuju kritički govor prema tužiocu ili povezanim elitama.

Studije slučaja:

SLAPP slučajevi nisu veoma rasprostranjeni u Crnoj Gori. Ipak, mogu se izdvojiti tri glavna slučaja, svaki sa svojim posebnim osobinama.

Tokom 2020. godine, kompanija „Hydro Logistic“ planirala je početak radova na izgradnji mini hidroelektrane na rijeci Skrbuša, na sjeveru Crne Gore. Lokalno stanovništvo, uz podršku ekoloških aktivista i nevladinih organizacija iz različitih regija Crne Gore, odlučilo je protestovati protiv toga. Spekulisalo se da je postupak davanja koncesije za zemljište investitoru od strane države obavljen

⁸ Tomović Predrag "Ana Kolarević i afera "Telekom": Tužba protiv Monitora odbačena". Radio Slobodna Evropa, 18.10.2013. godine. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/ana-kolarevic-i-afera-telekom-tuzba-protiv-monitora-odbacena/25140968.html>

na koruptivan način, posebno s obzirom na to da su vlasnici investicione kompanije poslovni partneri sina bivšeg premijera i predsjednika Crne Gore, Mila Đukanovića.

Tokom jednog od protesta, u kojem su aktivisti blokirali put do gradilišta, aktivisti su izgovorili riječi „krv će leći, krv će danas pasti ako prođete“, aludirajući na svoju odlučnost da brane svoje pravo na zdravu životnu sredinu svojim životima. Tokom tog susreta, investitori su imali privatno obezbjeđenje i grupu istomišljenika među lokalnim stanovništvom. Nakon sukoba, lideri aktivista i investitori održali su više sastanaka i aktivno komunicirali. Nakon dva mjeseca, investitori su podnijeli tužbu protiv jednog od organizatora protesta, ekološkog aktiviste *Denisa Mekića* i lokalnog aktiviste *Vasilija Ivanovića* zbog ugrožavanja njihove sigurnosti. Za Denisa Mekića, ovaj protest je jedan od mnogih koje je prisustvovao i vodio. Obojica aktivista su po prvi put bila tužena zbog aktivizma.

Tužilac je izgradio slučaj na riječima aktivista: „krv će leći, krv će danas pasti ako prođete“, što je snimila jedna od TV ekipa na licu mjesta. Iako je bilo sučeljavanja na protestu, sam protest je bio miran i bez fizičkih incidenata. Tužilac i tuženi nastavili su komunikaciju nakon protesta u obližnjem kafiću, uz prisustvo brojnih lokalnih stanovnika. Na kraju dana, rastanak je bio miran, a tuženi su održavali komunikaciju s tužiocem putem mobilnog telefona duži vremenski period. I ova komunikacija, kao i video dokazi s protesta, nisu pokazali nikakve znakove od strane tužilaca da su se osjećali ugroženo.

Tužba je podnesena Osnovnom sudu u Kolašinu, a optužbe su bile „ugrožavanje sigurnosti“, na što su tuženi izjavili da nisu krivi. Nakon više od tri godine, sud je proglasio Mekića i Ivanovića krivima i izdao im upozorenje, bez novčane ili zatvorske kazne. Uprkos tome, presuda o krivici podrazumijevala je sudske i advokatske troškove na strani tuženih. Tuženi su se žalili na odluku Višem sudu. Mekić i Ivanović nisu primili pro bono zastupanje od OCD-a ili pravnih firmi, što je izazvalo finansijski, kao i proceduralni teret na njima.

U uvodu u njen SLAPP slučaj, ekološka aktivistkinja iz Nikšića, *Ivana Čogurić* je, u okviru svojih napora da zaštiti životnu sredinu u Nikšiću organizovanjem raznih aktivnosti, uglavnom volonterskih akcija čišćenja, pokušala da poboljša komunikaciju s lokalnim preduzećem za upravljanje otpadom, organima opštine i Komunalnom policijom. Iako je inicijalna komunikacija uspostavljena, vlasti su ubrzo okrenule glavu od problema i saradnja je prestala. Uskoro nakon toga, Čogurić je bila meta optužbi za sabotiranje rada lokalnih vlasti, pripadnost suprotnoj političkoj stranci, da je njihov „plaćenik“, kao odgovor na nastavak kritike.

U još jednom pokušaju da podigne svijest o neaktivnosti vlasti u vezi s problemom upravljanja otpadom, Čogurić je, nakon akcije čišćenja u blizini Carevog mosta, postavila prikupljeni otpad ispred prostorija Komunalne policije. Otpad je postavljen kao performans protesta, usred dana, bez namjere da se sakrije. Nakon završetka performansa, Komunalna policija je kaznila Čogurić maksimalnim iznosom od 500 eura za nepravilno odlaganje otpada.

Nakon kazne, koju Čogurić nije željela platiti, Komunalna policija je podnijela tužbu protiv Čogurić Osnovnom sudu.

Okolnosti koje su dovele do same tužbe uključivale su različite vrste pritisaka kako bi se minimizirao ili zaustavio aktivizam i kritika, uključujući lokalne vlasti, predstavnike opštine, policijske službenike i inspektore. Kako Čogurić opisuje, nije se bojala za svoju sigurnost ili druge probleme s kojima bi se mogla suočiti tokom ovog procesa koliko su se bojali njeni prijatelji i porodica.

Nakon što joj je izrečena kazna, Čogurić nije imala namjeru da je plati, te je nakon toga tužena od strane Komunalne policije, a tužba je trenutno u toku. Nakon što je objavila vijest o kazni, a kasnije i o tužbi, Čogurić je primila ogromnu podršku javnosti, s više poslovnih subjekata koji su ponudili da plate kaznu za nju, OCD i mediji koji su iskazali javnu podršku, te OCD i advokati koji su ponudili besplatno pravno zastupanje. Podrška šire javnosti, OCD, medija i advokata odigrala je ključnu ulogu u odlučnosti Čogurić da se suoči s procesom i nastavi s aktivizmom. Čogurić je takođe istakla mnoge slučajeve kada je prepoznata na ulici od strane građana, pozdravljena, kupljena joj je kafa, pružene besplatne vožnje taksijem i druge gestove ljubaznosti i priznanja. Čogurić ističe da podrška koju je primila tokom procesa nije bila sistematska, već spontana, i više nego dovoljna u tim okolnostima. Čak i bez pravnog ishoda, besplatno pravno zastupanje i javna podrška mogu se smatrati malom pobjedom i važnim preduslovom za pravično suđenje. U odvojenom postupku, Čogurić je podnijela tužbu protiv načelnika Komunalne policije Nikšića zbog otkrivanja ličnih podataka. Navodno je načelnik Komunalne policije dao broj telefona Čogurić zainteresovanoj osobi, koji je načelnik dobio tokom obavljanja službene dužnosti.

Boban Batrićević, historičar i pisac, dugogodišnji je kritičar Srpske pravoslavne crkve, posebno njenog uključivanja u politiku Crne Gore, stava SPC prema ratnim zločincima, pitanjima identiteta, ljudskih prava i sloboda. Njegovo pisanje je uvijek praćeno uvredama i omalovažavanjem na web stranici SPC i povezanim medijima.

Članak koji je konačno izazvao SLAPP tužbu sastojao se od hipoteze koja je postavila pitanje da li su vođe SPC posvećene promovisanju izvornih hrišćanskih vrijednosti, mira i ljubavi u Crnoj Gori. Batrićević je postavio tri pitanja sveštenstvu, na koja je odgovorio njihovim citatima. Članak se završava ličnim stavom zasnovanim na citatima.

I prije i nakon ovog članka, Batrićević je pozivao zvaničnike SPC na javne debate, ali bez uspjeha.

Proces je pokrenulo Više državno tužilaštvo u Podgorici, nakon što Osnovno državno tužilaštvo nije našlo dokaze o krivičnom djelu. Optužnim zahtjevom je tražena kazna za Batrićevića zbog uvrede na vjerskoj osnovi i narušavanja javnog reda i mira, što je prekršaj.

Nakon objavljivanja informacija o tužbi, više od 10 advokata i organizacija ponudilo je besplatno pravno zastupanje Batrićeviću. Na osnovu svog prethodnog iskustva i iskustava kolega, Batrićević je izabrao advokata Nikolu Martinovića, koji je zastupao klijente u sličnim situacijama.

Pored ponuda za besplatno pravno zastupanje, Batrićević je primio masovnu podršku od organizacija civilnog društva, koje su protestovale u njegovu korist i tražile veću transparentnost u slučaju. Mnogi stručnjaci i institucije, kako iz Crne Gore tako i iz inostranstva, izrazili su podršku Batrićeviću, kao što su detaljna pravna analiza bivšeg sudije Ustavnog suda, pisma podrške od PEN centra, UN tijela, organa EU, bečkog Standarda, predstavnika stranih ambasada i mnogih drugih.

Prema riječima Batrićevića, argumenti tužilaštva bili su loše pripremljeni, bez razumijevanja osnova slobode izražavanja, kritičkog govora, SLAPP-ova ili literarnih formi korišćenih u članku. 25. marta tužilac je povukao tužbu protiv Batrićevića, nakon što je rukovodilac Višeg državnog tužilaštva u Podgorici naredio postupajućem tužiocu da povuče slučaj.

Uticaj na javno učešće:

SLAPP-ovi su jedan od mnogih alata koji se koriste za pritisak na aktiviste, OCD, medije i novinare da smanje svoje javno učešće i kritički govor. Kao takvi, često se koriste u kombinaciji s drugim metodama pritiska. Nemogućnost izolacije SLAPP-ova i njihovih efekata od drugih oblika pritiska otežava dokazivanje šireg efekta SLAPP-ova.

Gledajući u pojedinačne slučajeve, SLAPP-ovi imaju različite efekte na žrtve SLAPP-ova i povezane aktiviste. U slučajevima Batrićevića i Čogurić, velika podrška koju su primili od opšte javnosti, medija, aktivista, advokata i OCD doprinijela je njihovoj odlučnosti da nastave zagovarati kao i prije. Aktivisti vide pritisak svoje mete kritike kao indikator da „kopaju“ na pravom mjestu. Međutim, u slučaju Mekića i Ivanovića, nedostatak podrške, posebno u pogledu pravnog zastupanja, naveo je obojicu da budu oprezniji, oprezni da budu otvoreno kritički nastrojeni i daju manje razloga svojoj meti kritike da podnesu tužbu. Iako su obojica ostala aktivna u javnom diskursu, njihov pogled nije toliko optimističan kao u slučajevima Batrićevića i Čogurića.

Često zanemaren faktor u SLAPP slučajevima je društveni efekat SLAPP-ova. Aktivisti koji se suočavaju sa SLAPP-ovima izvještavaju o društvenom pritisku da napuste svoj aktivizam. Pritisak dolazi i od opšte javnosti, i od poznanika, prijatelja i porodice. Nedostatak razumijevanja iz svih društvenih krugova za žrtvu može ih obeshrabrati da nastave svoj rad.

Zaključci i preporuke:

Zaključci

Iako nisu toliko rasprostranjeni kao u drugim zemljama, SLAPP-ovi imaju opipljiv uticaj na civilno društvo u Crnoj Gori. SLAPP-ovi su se u Crnoj Gori razvili od targetiranja uglavnom novinara i medija do ciljanja aktivista. Vremenom, kroz obrazovanje o praksi u Evropskom sudu za ljudska

prava, iznosi odštetnih zahtjeva koji su dosuđivani značajno su smanjeni, što je, zauzvrat, dovelo do smanjenja broja tužbi. SLAPP-ovi u Crnoj Gori su danas raznovrsniji, tj. nisu tipične tužbe za klevetu zasnovane na kritičkom govoru. U nekim slučajevima, aktivisti su ciljani zbog svojih protesta ili performansa.

Niti crnogorsko zakonodavstvo, niti smjernice unutar pravosuđa ne propisuju definiciju SLAPP-ova, stoga ih nije moguće identifikovati i adekvatno postupati prema njima u sudskim postupcima, što bi smanjilo ukupni teret na pravosuđu i žrtvama SLAPP-ova. Takođe, nema mehanizama podrške koji bi bili uspostavljeni kako bi garantovali zaštitu žrtvama od pravnih, finansijskih i drugih povezanih rizika.

Jedina podrška koja se pruža žrtvama SLAPP-ova je na pojedinačnoj i dobrovoljnoj osnovi. Najvažnija podrška dolazi od OCD, medija i advokata, koji pružaju besplatno pravno zastupanje, publicitet i javni pritisak. Žrtve koje primaju podršku u svom slučaju su motivisanije da nastave sa svojim aktivizmom uprkos pritisku. S druge strane, nepodržani aktivisti osjećaju mnogo više umora od procesa i oprezniji su da budu kritički nastrojeni kao prije.

Preporuke

Crna Gora treba da pruži definiciju i reguliše SLAPP-ove kroz odgovarajući zakon – novi zakon ili uključivanje u postojeće zakonodavstvo. Do tada, sudska vlast mora pružiti jasne smjernice, kako i prema kojim kriterijumima prepoznati ove tužbe i odmah odbaciti takve tužbe.

Mehanizmi podrške moraju biti dostupni žrtvama SLAPP-ova kako bi se smanjio finansijski, socijalni i pravni rizik.

Sudije i tužioci moraju biti kontinuirano obrazovani o SLAPP-ovima kako bi ih lako identifikovali u sudskim postupcima i adekvatno postupali prema njima.

Civilno društvo i mediji trebaju adekvatno i blagovremeno izvještavati o SLAPP-ovima, što bi trebalo pružiti javni pritisak na donosioce odluka da tretiraju slučaj kao takav. Javna podrška igra važnu ulogu u motivaciji žrtve da nastavi sa svojim radom, i stavlja dodatni pritisak na pravosuđe da donese pravičnu presudu.

Umrežavanje između medija, civilnog društva i aktivista može se pokazati korisnim kada neko bude meta SLAPP-a. Koordinirana i zajednička reakcija pruža više publiciteta i rezultate kao što su odbacivanje tužbe. Umrežavanje s međunarodnim organizacijama i stranim vladama može staviti više pritiska na donosioce odluka Crnoj Gori, posebno ako kritika dolazi od organa EU.

Treba otvoriti širu raspravu o SLAPP-ovima između svih zainteresovanih strana, uključujući sve grane vlasti, advokate, medije, civilno društvo, stručnjake i akademsku zajednicu.